

Maneviyat ve Öznel İyi Oluş Değişkenlerinin Hayatın Anlamını Yordaması*

Cüneyd AYDIN

Dr. Öğr. Üyesi, Sinop Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi,
Din Bilimleri Anabilim Dalı
Assistant Professor, Sinop University, Faculty of Theology,
Department of Religious Sciences
Sinop, Turkey
cuneydaydin@sinop.edu.tr
orcid.org/0000-0003-3763-0076

Mevlüt KAYA

Prof. Dr., Ondokuz Mayıs Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi
Din Eğitimi Anabilim Dalı
Prof. Dr., Ondokuz Mayıs University, Faculty of Theology,
Department of Religious Education
Samsun, Turkey
mkaya@omu.edu.tr
orcid.org/0000-0002-7930-2372

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Types: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received: 2 Temmuz / July 2021

Kabul Tarihi / Accepted: 11 Eylül / September 2021

Yayın Tarihi / Published: 30 Aralık / December 2021

Yayın Sezonu / Pub. Date Season: Aralık / December

Sayı / Issue: 17 **Sayfa / Pages:** 41-77

*Bu çalışmada yer alan ölçekler, onları geliştiren veya uyarlayan araştırmacılardan izin alınarak kullanılmıştır. Çalışmanın verileri ise, 2019 yılının mayıs ayında Ondokuz Mayıs Üniversitesi'nin İlahiyat ve İletişim Fakültelerinin yönetimlerinden alınan izinle toplanmıştır.

Atıf / Cite as: Aydın, Cüneyd – Kaya, Mevlüt “Maneviyat ve Öznel İyi Oluş Değişkenlerinin Hayatın Anlamını Yordaması [The Prediction of the Variables of Spirituality and Subjective Well-Being About the Meaning of Life]”. *Amasya İlahiyat Dergisi-Amasya Theology Journal* 17 (December 2021): 41-77
<https://doi.org/10.18498/amailad.961401>.

İntihal / Plagiarism: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi. / This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software.

Copyright © Published by Amasya Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi / Amasya University, Faculty of Theology, Amasya, 05100 Turkey. All rights reserved.
<https://dergipark.org.tr/amailad>.

The Prediction of the Variables of Spirituality and Subjective Well-Being About the Meaning of Life

Abstract

It is highly important for a person to give meaning to his life in order to live a spiritually healthy life. Because the person who cannot give meaning to his life may face some serious psychological problems by feeling meaningless in course of time; while the person who can give meaning to his life can live a life away from such problems. On the other hand, the results of some direct and indirect field research on the subject show that various factors such as religious belief, purpose and responsibility have positive effects on people who give meaning to their lives and get rid of the sense of meaninglessness, while it indicates that some other factors such as depression, stress, anxiety, lack of purpose have negative affects the meaning of life. Thence, it is considered to be important to investigate whether also spirituality and subjective well-being variables are effective in making sense of life and, if it is effective, what direction and level of this effect.

The main purpose of the research is to first determine whether there is a significant relationship between spirituality and subjective well-being variables and the meaning of life and, if there is a relationship, it is to determine what direction and level of this relationship. Secondly, it is to investigate the predictive effects of spirituality and subjective well-being variables on the meaning of life, both separately and together. Thus, it will be possible to fill the gap that is thought to exist in the literature on the topic, to make certain generalizations on the topic, to present some suggestions based on the results of the possible

relationships between the variables, and to conduct new studies within the framework of this topic.

The research has a quantitative nature and the relational survey model was used in the study. The sample of the study consists of a total of 486 students selected randomly, studying in the Faculty of Theology and the Faculty of Communication at Ondokuz Mayıs University during 2018-2019 academic year. Spiritual Orientation, Subjective Well-being and Meaning and Purpose of Life Scales were used for data collection. SPSS 20.0 statistical software was used for data analysis. In order to test the reliability of the scales, the internal consistency coefficient (Cronbach's Alpha) was calculated and the Cronbach's Alpha values of the scales were determined as (SO=0.87; SW=0.92; MPLS=0.84). In the research, "the meaning of life" as the dependent variable, "spirituality" and "subjective well-being" were used as independent variables. So, while simple regression test was used looking separately at the predictor of spirituality and subjective well-being variables on the meaning of life, the multiple regression test was used to examine the predictors of spirituality and subjective well-being together on the meaning of life. The margin of error was accepted as 0.05 at most in testing the hypotheses.

The analyzes made on the data obtained by applying the scales indicates that there is a positive and below the middle level significant correlation ($r=0.364$) between the students' spirituality scores and the meaning of life scores and a positive and above-average significant correlation between subjective well-being scores and meaning of life scores ($r=0.646$). Thus, it is determined that the variables of spirituality and subjective well-being which are both separately (spirituality: $R=0.364$, $R^2=0.133$, $F_{(1/484)}=74.01$, $p<0.001$; subjective well-being: $R=0.646$, $R^2=0.417$, $F_{(1.484)}=346.568$, $p<0.001$) and together (spirituality + subjective well-being: $R=0.682$, $R^2=0.466$, $F_{(2.483)}=210.541$, $p<0.001$) have significant predictive effects on the meaning of the life. The result of analysis also shows that 13.3% of the total variance regarding the meaning of life was explained by spirituality and 41.7% by subjective well-being. It is also revealed that when two variables are considered together as a predictor, it explains 46.6% of the total variance regarding the meaning of life. Reviewing the results of all these analyzes obtained in the study, it can be said that both spirituality and subjective well-being variables have both positive relations with the meaning of life and some effects on it.

Keywords: Psychology of Religion, Spirituality, Subjective Well-Being, Meaning of Life.

Maneviyat ve Öznel İyi Oluş Değişkenlerinin Hayatın Anlamını Yordaması Öz

İnsanın ruhsal olarak sağlıklı bir yaşam sürdürebilmesi için hayatına anlam katabilmesi oldukça önemlidir. Çünkü hayatına anlam katamayan insan, zamanla anlamsızlık duygusuna kapılarak birtakım ağır psikolojik sorunlarla karşı karşıya kalabilirken; hayatına anlam katabilen insan ise bu tür sorunlardan daha uzakta bir yaşam sürdürebilmektedir. Öte yandan konuyla doğrudan ve dolaylı olarak yapılan birtakım saha çalışmalarının sonuçları, insanların kendi hayatlarına anlam kazandırmalarında ve anlamsızlık duygusundan kurtulmalarında dini inanç, amaç, sorumluluk gibi bazı faktörlerin olumlu etkilerinin olduğunu; buna karşın depresyon, stres, kaygı, amaç eksikliği gibi diğer bazı faktörlerin ise hayatın anlamını olumsuz yönde etkilediğini ortaya koymaktadır. Buradan hareketle, maneviyat ve öznel iyi oluş değişkenlerinin hayatın anlamlandırılmasında etkili olup olmadıklarının; eğer etkili ise bu etkinin ne yönde ve düzeyde olduğunun araştırılmasının önemli olduğu düşünülmektedir.

Araştırmanın temel amacı, ilk olarak maneviyat ve öznel iyi oluş değişkenleri ile hayatın anlamı arasında anlamlı bir ilişkinin olup olmadığını; eğer ilişki varsa bu ilişkinin ne yönde ve düzeyde olduğunu tespit etmektir. İkinci olarak ise maneviyat ve öznel iyi oluş değişkenlerinin hem ayrı ayrı hem de birlikte hayatın anlamı üzerinde yordayıcı etkilerini araştırmaktır. Böylece konuyla ilgili alan yazında var olduğu düşünülen boşluğun doldurulmasına, konu üzerinde belli genellemelerin yapılabilmesine, değişkenler arasındaki muhtemel ilişkilerin sonuçlarına dayanarak birtakım önerilerin sunulmasına ve bu konu çerçevesinde yeni çalışmaların yapılmasına imkân sağlanabilir.

Araştırma nicel bir niteliğe sahiptir ve çalışmada ilişkisel tarama modeli kullanılmıştır. Çalışmanın örneklemini, 2018-2019 eğitim öğretim yılında Ondokuz Mayıs Üniversitesi'nin İlahiyat Fakültesi ile İletişim Fakültesi'nde öğrenim gören ve tesadüfi yöntemle seçilmiş olan toplam 486 öğrenci oluşturmaktadır. Verilerin toplanmasında Manevi Yönelim, Öznel İyi Oluş ile Hayatın Anlam ve Amacı Ölçekleri kullanılmıştır. Verilerin analizi, SPSS 20.0 istatistik programı ile yapılmıştır. Ölçeklerin güvenilirliklerini test etmek için iç tutarlılık katsayısı (Cronbach Alfa) hesaplanmış ve ölçeklerin Cronbach Alfa

değerleri (MY=0,87; ÖİO=0,92; HAAÖ=0,84) olarak tespit edilmiştir. Araştırmada, bağımlı değişken olarak “hayatın anlamı”; bağımsız değişkenler olarak ise “maneviyat” ve “öznel iyi oluş” belirlenmiştir. Buradan hareketle, maneviyat ve öznel iyi oluş değişkenlerinin hayatın anlamı üzerindeki yordayıcılığına ayrı ayrı bakarken basit regresyon; maneviyat ve öznel iyi oluş değişkenlerinin birlikte hayatın anlamı üzerindeki yordayıcılığına bakarken ise çoklu regresyon testi kullanılmıştır. Hipotezlerin test edilmesinde hata payı en çok 0,05 olarak kabul edilmiştir.

Ölçeklerin uygulanmasıyla elde edilen veriler üzerinde yapılan analizler, öğrencilerin maneviyat puanları ile hayatın anlamı puanları arasında pozitif yönde ve ortanın altı düzeyde ($r=0,364$); öznel iyi oluş puanları ile hayatın anlamı puanları arasında ise pozitif yönde ve ortanın üstü düzeyde anlamlı bir korelasyon olduğunu ortaya koymuştur ($r=0,646$). Yine maneviyat ve öznel iyi oluş değişkenlerinin hem ayrı ayrı (maneviyat: $R=0,364$, $R^2=0,133$, $F_{(1/484)}=74,01$, $p<0,001$; özel iyi oluş: $R=0,646$, $R^2=0,417$, $F_{(1,484)}=346,568$, $p<0,001$) hem de birlikte (maneviyat + öznel iyi oluş: $R=0,682$, $R^2=0,466$, $F_{(2,483)}=210,541$, $p<0,001$) hayatın anlamı üzerinde önemli yordayıcı etkilere sahip olduğu tespit edilmiştir. Analiz sonuçları ayrıca hayatın anlamına ilişkin toplam varyansın %13,3'ünün maneviyat, %41,7'sinin öznel iyi oluş tarafından açıklandığını; iki değişkenin birlikte yordayıcı unsur olarak ele alınması durumunda ise hayatın anlamına ilişkin toplam varyansın %46,6'sını açıkladığını ortaya koymuştur. Çalışmada elde edilen tüm bu analizlerin sonuçlarına bakıldığında gerek maneviyat gerekse öznel iyi oluş değişkenlerinin hayatın anlamı ile hem olumlu ilişkilerinin hem de onun üzerinde belli düzeyde etkilerinin olduğu söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: Din Psikolojisi, Maneviyat, Öznel İyi Oluş, Hayatın Anlamı.

Giriş

Maneviyat (spirituality) kavramı, anlam olarak birçok nüansı içinde barındırmaktadır. Maneviyat alanında pek çok ilerleme kaydedilmiş olsa da onun tam olarak ne olduğu konusunda henüz genel bir çerçeve çizilememiştir (Emmons - Paloutzian, 2001, 108-109). Nitekim bireylerin hayata ve olaylara bakış açıları birbirinden farklıdır. Elbette bu durum onların manevi yaşamlarında da görülebilmektedir. Bireylerin manevi yaşamlarının değişkenlik göstermesi (Neck - Milliman, 1994, 10) ise herkesçe kabul görecektir kapsayıcı bir maneviyat tanımının yapılmasını

engellemekte (Örgev - Günalan, 2011, 53; Gürsu - Ay, 2018, 1178) ve bu da alanyazında söz konusu kavrama ilişkin çok fazla tanımın ortaya çıkmasına yol açmaktadır.

Maneviyat terimi, “canlılık” veya “nefes” anlamlarına gelen latince spiritus kökünden gelmekte ve tarihsel olarak da genellikle dinin içeriğinde gösterilmektedir (Hill vd., 2013, 93). Spirituality kelimesinin Türkçe’de birebir karşılığı olmadığı için, onun yerine Arapça “maneviyat” terimi kullanılmakta ve bu da TDK sözlüğünde maddi olmayan manevi şeyler; yürek gücü ve moral anlamlarına gelmektedir (Güncel Türkçe Sözlük, 14 Mayıs 2021; ayrıca bk. Aştı vd., 2005, 28; Daştan - Buzlu, 2007, 74).

Yapılan bazı çalışmalara bakıldığında, maneviyat kavramının hem din ile birlikte hem de ondan ayrı düşünülerek açıklandığı görülmektedir. Diğer bir ifadeyle maneviyat, dinî olan veya dinî olmayan yollarla ifade edilebilen geniş bir kavramdır (Canda, 2008, 27). Örneğin Zinnbauer ve Pargament dindarlığın maneviyattan daha geniş bir fenomeni temsil ettiğini ve aynı zamanda maneviyatın, dindarlığın kalbi ve ruhu olduğunu ifade etmektedirler (Zinnbauer-Pargament, 2013: 91-92’den akt. Apak - Acar, 2018, 372). Diğer yandan, maneviyatın dinle bağlantılı olmadığını ileri sürerek tanımlama yapanlar da vardır (Hill vd., 2013, 93). Örneğin Bash (2004, 12), din ve maneviyatın ayrı kavramlar olduğunu ifade etmektedir. Seküler bir yapı gösteren bu düşünce; dini olmaktan ziyade insan gelişimi, değerler ve anlam ile ilgilidir (Apak - Acar, 2018, 367). Diğer bir ifadeyle dinî olmayan bir maneviyat da mümkündür (Dein, 2014, 741). Bu tür tanımlamalara bakıldığında, bireylerde maneviyat olmaksızın dindarlığın veya dindarlık olmaksızın maneviyatın olabileceği hususunun öne çıkarıldığı anlaşılmaktadır (Pargament, 2015, 368). Bunların dışında, maneviyatı tevazu sahibi olma, insani değerleri günlük yaşamda pratiğe dökme, bireyin düşünce, duygu ve davranış bakımından en üst değere doğru kendini aşma gayreti (Harlos, 2000, 616) ve içsel bir yolculuk yapma durumu (Delbecq, 2004, 1) anlamlarına gelecek şekilde sadece bireyin iç dünyasına veya maddi varlıklar alanına sıkıştıran tanımlar da vardır. Zira bu tanımlamalarda sadece kişinin iç dünyasından bahsedildiği görülmektedir (Örgev - Günalan, 2011, 54).

Sonuç olarak denebilir ki, maneviyatla ilgili tanım ve açıklamalar temelde üç grupta ele alınmaktadır. Bunlardan ilki maneviyatla dinin birbiriyle bağlantılı görülmesi; ikincisi maneviyatın Tanrı anlamında değil ama aşkın olanla ilgili düşünülmesi; üçüncüsü ise maneviyatın tamamen kişinin iç dünyasıyla ilgili olarak ele alınmasıdır. Bunlardan birincisine göre, maneviyat ve din arasında (affedicilik, umut, minnettarlık, adalet, uzlaşma, alçakgönüllülük, öz bilinç ve hizmet vb.) bazı ortak noktalar vardır (Apak - Acar, 2018, 370). Örneğin yapılan bir çalışmada, kendini Müslüman olarak görenlerin %41,8'i maneviyatı dini içeriğe sahip bir terim olarak görmektedir (Altınlı Macić - Coleman, 2015, 166) ve dolayısıyla bu sonuç, kavramın kendini Müslüman olarak algılayanlar tarafından dini anlamda kullanıldığını göstermektedir (Sevinç vd., 2015, 79). Benzer başka bir çalışmada, katılımcıların büyük çoğunluğunun (%74) kendini hem maneviyat sahibi hem de dindar gördüğü ortaya konulmuştur (Pargament, 2015, 371). İkincisine göre dinler, maneviyatın yaşanmasına engel teşkil etmektedir. Yani eğer maneviyat dinden bağımsız olursa, bu durum manevi deneyimin daha iyi anlaşılması yönünde olumlu bir gelişme sağlayacaktır (Chandler vd., 1992, 168-170). Üçüncüsüne göre ise her iki kavramın bağlantılı olması gerekmemektedir. Nihayetinde maneviyat bireylerin aşkınlı değil şahsi iç dünyalarıyla alakalıdır. Swinton'un (2001: 11-27'den akt. Gürsu - Ay, 2018, 1177) maneviyatla ilgili olarak oluşturduğu modelde "bütün insanların manevi boyutu vardır" iddiasından yola çıkarak maneviyat kavramının bireyin içsel yaşantılarından birisi olduğunu öne sürmesi buna bir örnektir. Özetle bu görüşlerden birincisi Tanrı, ikincisi dünya, üçüncüsü ise insan merkezli maneviyat olarak sınıflandırılabilir (Hill vd., 2013, 93). Ancak burada belirtmek gerekir ki bu çalışmada maneviyat kavramı dinle bağlantılı olarak ele alınmıştır. Çünkü çalışmada ölçeklerin uygulandığı katılımcıların genel itibarıyla Türkiye'de yaşayan Müslüman bir örneklem olduğu göz önüne alındığında bu kişilerin maneviyat kavramını dinle yakın ilişkili olarak algıladığını düşünmek yanlış olmaz. Nitekim yukarıda örnek olarak verilen birtakım çalışmalar da (Apak - Acar, 2018, 370; Altınlı Macić - Coleman, 2015, 166; Sevinç vd., 2015, 79) bu düşüncüyü destekler niteliktedir. Ayrıca çalışmada kullanılan Manevi Yönelim Ölçeği'nin maddelerine bakıldığında dini alanla oldukça bağlantılı oldukları görülmektedir.

Çalışmanın bir diğer kavramı olan öznel iyi oluşa (subjective well-being) geçmeden önce belirtmek gerekir ki, daha genel anlamda kullanılan “iyi oluş” ifadesi psikoloji biliminin ilk zamanlarında daha ziyade bireyin sağlıklı olma durumunu ifade ederken (Alim, 2018, 10) son yıllardaki tanımlamalarda, sadece olumsuz faktörlerin azlığını değil, olumlu faktörlerin varlığını da içinde barındıran bir anlamda kullanılmaktadır. Çünkü hastalık ya da sıkıntı yokluğuna odaklanarak yapılan iyi olma tanımları, esasen bireyin öznel iyi oluşunu tam olarak açıklamamaktadır (Diener, 1994, 106).

Öte yandan, her ne kadar öznel iyi oluş, modern psikoloji biliminin en dikkat çekici alanlarından birisi olarak popülerliğini koruyor olsa da pozitif psikoloji alanında bu kavramla ilgili çalışmaların yaygınlaşması kendi içinde anlam karmaşası oluşturmaktadır. Zira bölgelere göre farklılık gösterdiği için evrensel bir özellik taşımayan kullanımlar, konuyla ilgili yapılan araştırmalardan elde edilen sonuçları genellenebilirlik bakımından sınırlamaktadır (Sağlam - Topsümer, 2019, 36). Bu bilgilerden hareketle denebilir ki, öznel iyi oluşu ifade etmek için zaman zaman kullanılan “mutluluk” kavramı, herhangi bir anda tecrübe edilen iyi hisleri anlatan yaygın bir kullanım olması dolayısıyla psikologlarca tercih ediliyor olsa da ileri düzeyde hassasiyet gerektiren iletişim durumlarında pek de kullanışlı değildir (Diener-Ryan, 2018, 2621). Mutluluk kavramından farklı olarak öznel iyi oluş ise bireylerin kendi yaşamlarına yönelik öz değerlendirmelerinden hareketle ulaştıkları iyi oluş düzeyleriyle ilgili kanaatlerini ifade etmek için kullandıkları şemsiye kavram özelliği taşımaktadır. Pozitif veya negatif yönde kendini gösteren bu değerlendirmeler hem duyuşsal tepkileri (yaşam doyumu, sevinç ve üzüntü gibi) hem de anlam ve amaca dair bazı yargıları içerir (Diener - Ryan, 2018, 2621). Ayrıca burada belirtmek gerekir ki, iyi oluş kavramı üzerine yapılan araştırmalarda bu kapsayıcı kavramla birlikte öznel iyi oluş, psikolojik iyi oluş ve olumlu duygulanım gibi farklı kavramlar da işlenmektedir. Bu terimler, anlam bakımından her ne kadar aynı olmasalar da birbiriyle yüksek oranda bağlantılıdır. Çünkü bunların tamamı bireyin mutluluğuna katkı vermektedir (Tuzgöl Dost, 2005, 104-105).

Şu hâlde öznel iyi oluş, bireylerin kendi yaşamlarına yönelik öznel değerlendirmeleri üzerinde yoğunlaşmak olarak ifade edilebilir (Tuzgöl

Dost, 2005, 105). Diğer bir ifadeyle, burada kişinin kendisini bilişsel ve duyuşsal olarak değerlendirmesi söz konusu olmaktadır. Ayrıca bu kavram, yaşam doyumu sağlama ile olumlu hislerin olumsuzlara oranla daha fazla yaşanması şeklinde de tarif edilmektedir. Bu tanımlara göre, öznel iyi oluşun bilişsel boyutunu yaşam doyumu; duyuşsal boyutunu ise olumlu ve olumsuz duygular temsil etmektedir (Diener, 1984, 543-544; Arvas, 2017, 169-170; Sarı - Çakır, 2016, 223; Eryılmaz - Atak, 2011, 171; Özbiler vd., 2019, 54). Ancak duyuşsal boyutta önemli olan olumlu duyguların yoğunluğunun ötesinde ne kadar sıklıkla yaşandıklarıdır (Topuz, 2013, 26). Yani, öznel iyi oluş düzeyi yüksek olan kişiler pozitif duyguları daha çok; olumsuz duyguları ise daha az yaşamaktadırlar (Doğan-Eryılmaz, 2013, 108). Bunlarla birlikte, konuyla ilgili yapılan çalışmalar öznel iyi oluş düzeyleri yüksek olan insanların diğer insanlarla münasebetlerinde de daha başarılı olduklarını ortaya koymaktadır (Diener-Seligman, 2002, 82). Bu bilgiye paralel olacak şekilde Diener (1984, 542), öznel iyi oluşun insanların nasıl ve neden mutlu oldukları ile bu soruları cevaplarırken bilişsel ve duygusal öznel değerlendirmeleri ifade ettiğini söylemektedir. Ona göre, eğer insanlar hoş olan duyguları hoş olmayanlardan daha fazla hisseder, dikkat çekici faaliyetlerde bulunur, çoğu zaman sevinç duygusu yaşar ve hayatlarından memnun olurlarsa o zaman bu insanların yüksek bir öznel iyi oluş durumu içinde oldukları söylenebilir (Diener, 2000, 34). Özetle, bireyin yaşamında olumlu duygulanımları olumsuzlara oranla daha fazlaysa ve kişinin kendi yaşamına ilişkin düşünceleri olumluysa öznel iyi oluşu da yüksek düzeydedir denebilir (Tuzgöl Dost, 2005, 104).

Öznel iyi oluş tanımlarından hareketle, bu kavramın bazı belirgin özelliklerinin olduğu söylenebilir. Bunlardan birincisi, öznel olma özelliğidir. Yani birey kendi öznel iyi oluşuyla ilgili değerlendirmesini bizzat kendisi yapmaktadır. Bu değerlendirme, hem yaşamının tamamına veya bir kısmına ilişkin hem de bilişsel ya da duygusal temelli olabilir ve bunlar birbirini tamamlar birtakım nitelikler taşıyabilir. İkincisi, pozitif faktörleri içinde bulundurmasıdır. Diğer bir ifadeyle, öznel iyi oluş daha ziyade olumlu faktörleri içinde barındırmaktadır. Üçüncüsü ise yaşamın tüm yönlerini kapsayan genel bir değerlendirmenin yapılması hususudur (Diener, 1984, 543-544; Diener, 2009, 28).

Bu çalışmada öznel iyi oluş ve maneviyat ile ilişkili olduğu düşünülen hayatın anlamı kavramı (meaning of life) ise insanlık tarihi boyunca tartışılmış ve muhtemelen bundan sonra da tartışılacak bir konudur. Başta felsefe olmak üzere psikoloji ve sosyoloji sahasındaki çalışmalar bu konuda her geçen gün literatüre yeni fikirler katmaktadır (Sezer, 2012, 223). Ontolojik açıdan anlam kavramı, bir amaca yönelik davranışların oluşturduğu bütündür denebilir (Çilingir, 2003, 2; Yüksel, 2012, 3). Hayatın anlamı veya anlam arayışı ile ilgili ciddi çalışmalar yapan ve bu hususta logoterapi yöntemini geliştiren Frankl'a (2000, 103) göre; hayatın anlamı, yaşamı anlamlı kılma veya yaşamda bir anlam bulma çabasıdır (ayrıca bk. Yıkılmaz-Demir Güdül, 2015, 300). Bunların yanı sıra, söz konusu kavramın kişinin amaçlarına ulaşma durumunu ve öz yeterliklerini tatmin edici bir düzeye getirmesini ifade ettiği de söylenebilir (Battista-Almond, 1973, 410).

Diğer yandan, acaba hayatın evrensel bir anlamı söz konusu mudur? sorusu akla gelmektedir. Esasen geçmişten bugüne kadar hayatın anlamına yönelik olarak filozof, teolog, sanatçı ve bilim insanları birtakım fikirler ortaya koymuşlardır. Dolayısıyla hayatın anlamının ne olduğu sorusuna dair verilen cevaplar da sübjektif olmuştur. Nitekim hayatın nesnel bir anlamından bahsetmek düşünce olarak mümkün görünse de pratik olarak pek mümkün görünmemektedir (Yalom, 2001, 661). Bununla beraber, yaşamın anlamının hangi anlamda değerlendirilebileceğine dair literatürde birçok açıklama bulunmaktadır (Baş-Hamarta, 2015, 371). Örneğin Frankl (2000, 103), tüm bireylerin kendilerine özgü yaşam anlamlarının olduğunu ve bunların birbirinden farklılık arz ettiğini ifade etmektedir. Adler (1998, 8) de, "ne kadar insan varsa yaşama yüklenen anlam da o kadardır" fikrini ileri sürmektedir. Bu bilgilere dayanarak, genel olarak insan için hayatın cevap verilebilir nesnel bir anlamının olmadığını, ancak kişisel hayatların bir anlamının olduğunu ifade etmek daha uygun olabilir (Onur, 2016, 310).

Burada belirtmek gerekir ki, hayatın anlamına ilişkin tanımlar incelendiğinde pek çoğu amaç kavramını da içermektedir. Ancak hayatın anlamı ile hayatın amacı kavramları birbirlerinin yerine kullanılsa da aslında aynı anlamı ifade etmemektedirler. Çünkü amaç, elde edilmek istenen nihai gayeyi; anlam ise deneyimi ve olayların oluş tarzını temsil eder (Göka, 2013, 133). Bu bağlamda, insanın kendi varoluşunun anlamını

kavrama çabası, öznel amaçlarına ulaşmaya kadar sürer ve insan amaçlarına ulaştığında ise hayatı anlamlı hale gelir. Sonuç olarak, hayatın anlamı kavramının, araştırmacılar tarafından değişik şekillerde tanımlandığı, genel olarak her insanın kendine özgü bir yaşam anlamının olduğu ve bu anlama da onu sahip olduğu amaçlarının ulaştırdığı söylenebilir.

Çalışmanın temel kavramları olan maneviyat, öznel iyi oluş ve hayatın anlamına yönelik olarak yapılan teorik ve ampirik çalışmalar göstermektedir ki, bu kavramlar arasında pozitif yönde ilişkiler söz konusudur. Buradan hareketle ilk olarak, öznel iyi oluş ile hayatın anlamı arasındaki ilişkiler incelenecek olursa, öznel iyi oluşu açıklayan kuramlardan özellikle “erek kuramı” ile “etkinlik kuramı”nın iki değişken arasındaki pozitif yönlü ilişkileri ön plana çıkardığı anlaşılmaktadır (bk. Satan, 2014, 57-58; Ok, 2016, 49-51). Çünkü bilhassa bu iki kuramın öne sürdüğü görüşlerde yer alan bir amaç edinme, belli hedeflere sahip olma ile bu doğrultuda etkinliklerde bulunma/üretme gibi hususlar, bireylerin hem hayattaki anlam hem de öznel iyi oluş düzeylerinin artmasında önemli faktörler olarak görülmektedir (Ingrid vd., 2009, 318; Judge vd., 2005, 259; Sheldon - Eliot, 1999, 491-492; Usborne vd., 2009, 1062; Bahadır, 2000, 447; Eryılmaz, 2012a, 444; Eryılmaz, 2012b, 167). Ayrıca benzer diğer bazı çalışmalarda “iyi oluş” kavramının yaşamda anlam düzeyini yordama gücü incelenmiş ve yaşamda anlamın iyi oluş ile belli düzeyde ilişkisinin olduğu bulunmuştur. Yine farklı hayatın anlamı ölçeklerinin kullanıldığı araştırmalarda da iyi oluş ile hayatın anlamı arasında anlamlı ilişkiler saptanmıştır (Demirbaş, 2010, 17; Ok, 2016, 53-54; Yıldırım vd., 2021, 2381).

Bunların yanı sıra, genellikle insanların hayattaki anlam düzeylerini tespit etmeye yönelik kullanılan ölçeklerin geçerlilik çalışmaları yapılırken iyi oluş ölçekleri kullanılmakta ve pozitif yönlü ilişkiler tespit edilmektedir. Anlaşılacağı üzere hayatın anlamı, iyi oluş ile yakından ilişkili bir kavramdır. Zira hayatın anlamı gerek psikolojik iyi oluşun bir alt boyutu gerekse ayrı bir kavram olarak ele alındığında iyi oluş ile pozitif yönde ilişkili olduğu bulunmuştur (Demirbaş, 2010, 17; Ok, 2016, 54). Ayrıca öznel iyi oluşla yakın anlam içeren psikolojik iyi oluş kavramının da hayatın anlamı ile olumlu ilişkiler gösterdiği bazı çalışmalarla ortaya konulmuştur. Psikolojik iyi oluş ile hayatın anlamı

arasındaki ilişkiler incelendiğinde, psikolojik iyi oluş düzeyleri yüksek olan insanların, hayatın anlamının farkına daha iyi varabildikleri ifade edilmektedir (Sarvimäki - Hult, 2000, 1027). Yine psikolojik iyi oluşun bileşenleri arasında yaşam amacının da yer alması bu anlamda manidar görülmektedir (Ryff, 1989, 1071). Bu bağlamda, araştırmacılar psikolojik iyi oluş ile hayatın anlamı arasında anlamlı düzeyde ilişkilerin olduğunu tespit etmişlerdir (Sezer, 2012, 222). Şu hâlde, öznel iyi oluş ile hayatın anlamı arasındaki ilişkilere yönelik yapılan çalışmalardan elde edilen sonuçların değerlendirilmesi aşamasında, psikolojik iyi oluş ile hayatın anlamı arasındaki ilişkilerden elde edilen sonuçların da kullanılabileceğini söylemek yanlış olmaz.

Öznel iyi oluş ile hayatın anlamı arasındaki ilişkide olduğu gibi maneviyat ile hayatın anlamı arasında da pozitif yönlü ilişki vardır. Nitekim maneviyatın anahtar bileşenleri arasında hayatın anlamı önemli bir yer tutmaktadır (Zastrow, 2013: 152'den akt. Apak - Acar, 2018: 368-369). Çünkü bu kavram; kişinin hem hayatını anlamlandırma (Rio-White, 2016, 77) hem de diğer insanlarla ilişkilerini düzenleme çabası olarak ifade edilmektedir. Yani bireyler, hayatın amacına dair buldukları cevaplarla aslında kendi maneviyatlarını oluşturmaktadırlar. Bu nedenle maneviyatın, bireye anlamlı gelen unsurları içerdiği (Boztilki - Ardıç, 2017, 40) ve onun "anlam ve amaç duygusu geliştirmeye yönelik genel insan deneyimi" olduğu söylenebilir (Apak, 2018, 1890). Ayrıca maneviyat ve hayatın anlamı birbirleriyle pozitif yönde ilişkili olan kavramlardır (Bamonti vd., 2016, 496). Örneğin Frankl (2000, 112-113), maneviyatı insanı diğer varlıklardan ayıran bir husus olarak görerek onu bir tür anlam arayışı, anlam oluşturma, değerli olana yönelme ve hayatı yaşamaya geçecek bir hale getirme olarak kurgulamıştır. Yani hayatın anlamı denildiğinde diğer bazı faktörlerle birlikte maneviyatın da işe dâhil edilmesi gerekmektedir (Ayan, 2017, 55; Şentürk-Yakut, 2014, 50). Yine Seligman (2002: 39'dan akt. Göcen, 2013: 105) dinsel manevî değerlerin yaşamda anlam meydana getirdiğini ifade etmektedir. Ivtzan vd. (2013, 923) yaptıkları çalışmada, maneviyat ile hayatın anlamı arasında pozitif ilişki olduğunu tespit etmişlerdir. Maneviyatın anlam oluşturmaya destek verdiğine yönelik farklı kültürler üzerinde yürütülen araştırmalar da benzer bulgulara işaret etmektedir (Sørensen vd., 2015, 102).

Sonuç olarak denebilir ki gerek öznel iyi oluş gerekse maneviyat kavramı, yapılan alan araştırmaları ile de desteklendiği üzere, genel itibariyle hayatın anlamı ile pozitif yönlü bir ilişkiye sahiptir. Ancak yukarıda verilen bilgi ve kaynaklardan da anlaşılacağı üzere gerek öznel iyi oluş gerekse maneviyat değişkenlerinin hayatın anlamı üzerindeki yordayıcı etkilerini özellikle Türkiye örnekleminde doğrudan inceleyen yeterli araştırma olmadığından bu çalışmanın önemli olduğu ve alanda belli bir boşluğu dolduracağı düşünölmektedir. Buradan hareketle, eldeki bu çalışmada maneviyat ve öznel iyi oluş değişkenlerinin önce ayrı ayrı; sonra da birlikte hayatın anlamı üzerindeki yordayıcı etkileri ele alınıp incelenecektir. Böylece değişkenler arasında ilişki olup olmadığı ve ilişki varsa bu ilişkinin ne yönde olduğu gibi soruların yanı sıra; maneviyat ve öznel iyi oluş değişkenlerinin hayatın anlamı üzerindeki yordayıcı etkilerinin ne oranda olduğu sorusuna da cevap aranacaktır. Buradan hareketle, araştırmanın hipotezleri şu şekilde sıralanabilir:

H₁: Öğrencilerin maneviyatları, hayatın anlamının önemli bir yordayıcısıdır.

H₂: Öğrencilerin öznel iyi oluşları, hayatın anlamının önemli bir yordayıcısıdır.

H₃: Öğrencilerin maneviyat ve öznel iyi oluşları birlikte hayatın anlamının önemli yordayıcılarıdır.

1. Yöntem

1.1. Araştırmanın Modeli

Bu araştırma nicel bir niteliğe sahiptir ve çalışmada ilişkisel tarama modeli kullanılmıştır. Bu model, birden çok değişken arasındaki ilişkilerin belirlenmesinde kullanılır. Korelasyon ve regresyon teknikleri yardımıyla değişkenler arasındaki ilişkiler belirlenebilir (şimşek, 2015, 92). Bu araştırma, yordayıcı korelasyonel araştırma türüne girmektedir. Bu tür çalışmalarda regresyon analizi yoluyla, değişkenler arası korelasyonlar incelenir ve bu değişkenlerin birinden yola çıkarak diğer yordayıcıya çalışılır (Büyüköztürk vd., 2016, 186). Basit regresyon analizi, aralarında ilişki olan iki değişkenden birini bağımlı, diğerini bağımsız değişken olarak alıp aralarındaki ilişkinin bir matematiksel eşitlik ile açıklanması sürecini anlatır. Çoklu regresyon analizi ise bağımlı değişkenle ilişkili olan iki ya da daha çok bağımsız değişkene (yordayıcı değişkenlere) dayalı olarak, bağımlı değişkenin tahmin edilmesine

yönelik bir analiz türüdür (Büyüköztürk, 2011, 91, 98). Bu araştırmada, bağımlı değişken olarak “hayatın anlamı”, bağımsız değişkenler olarak ise “maneviyat” ve “öznel iyi oluş” belirlenmiştir.

1.2. Evren ve Örneklem

Araştırmanın evreni, 2018-2019 eğitim öğretim yılında Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat (N=2200) ve İletişim Fakültelerinde (N=1124) öğrenim gören lisans öğrencileridir. Çalışmanın örnekleme ise 2018-2019 eğitim öğretim yılında Ondokuz Mayıs Üniversitesi'nin İlahiyat Fakültesi (n=341) ve İletişim Fakültesi'nde (n=145) öğrenim gören lisans öğrencilerinden tesadüfi yöntemle seçilmiş toplam 486 kişiden oluşmaktadır. İlahiyat Fakültesi'ndeki toplam öğrencilerin %15'i ve İletişim Fakültesi'ndeki öğrencilerin ise %12'si örneklem olarak alınmıştır. Cinsiyet açısından örneklemin %71,2'si (n=346) kadın, %28,8'i (n=140) erkektir. Örneklemin %4,3'ü (n=21) hazırlık, %30,5'i (n=148) 1. sınıf, %27,6'sı (n=134) 2. sınıf, %20,4'ü (n=99) 3. sınıf ve %17,3'ü (n=84) ise 4. sınıf öğrencilerinden oluşmaktadır.

1.3. Veri Toplama Araçları

Veri toplama araçları olarak Kişisel Bilgi Anketi, Manevi Yönelim Ölçeği, Öznel İyi Oluş Ölçeği ile Hayatın Anlam ve Amacı Ölçeği kullanılmıştır. Katılımcıların maneviyat ve öznel iyi oluşlarının hayatın anlamı üzerindeki (hem ayrı ayrı hem de birlikte) yordayıcı etkilerini incelemek için sözü geçen anket ve ölçekler tek bir form haline getirilip 2019 yılının mayıs ayı içinde uygulanmıştır.

Kişisel Bilgi Anketi: Bu ankette, öğrencilerin bazı demografik özellikleri (cinsiyet, fakülte ve sınıf gibi) yer almaktadır.

Manevi Yönelim Ölçeği (MYÖ): İnsanların manevi yönelimlerini ölçmek için geliştirilen MYÖ, 7'li Likert tipi ve 16 maddeden oluşan tek faktörlü bir ölçektir. Yapılan analizler sonucunda, ölçeğin KMO değerinin 0.93 olduğu; Bartlett küresellik testi sonucunun ise ($\chi^2= 6381,608$ $p<0.01$) anlamlı bulunduğu tespit edilmiştir. Ölçeğin yapı geçerliğini sınamak için AFA ve DFA yapılmıştır. AFA sonucuna göre ölçek, toplam varyansın %47,50'sini açıklayan tek faktörden oluşmaktadır. DFA sonucunda ise tek faktörlü yapının uyum indekslerinin uygun olduğu saptanmıştır [$\chi^2=239.718$, $sd=100$, $p= .000$], $\chi^2/ sd= 2.39$, RMSEA=0.06, RMR= 0.05, GFI=0.93, AGFI=0.90, CFI=0.95, IFI=0.95, NFI=0.92]. Ölçeğin Cronbach Alfa katsayısı 0.87; test-tekrar test güvenilirlik katsayısı ise 0.84 olarak

bulunmuştur. Ölçekten alınabilecek en düşük puan ($16 \times 1 = 16$), en yüksek puan ise ($16 \times 7 = 112$)'dir. Yüksek puan, bireylerin yüksek düzeyde bir manevi yönelime; düşük puan ise düşük düzeyde bir manevi yönelime sahip olduklarını göstermektedir (Kasapoğlu, 2016, 60-63).

Bu çalışmada elde edilen verilerle yapılan faktör analizi sonucuna gelince, ölçeğin KMO değeri 0.96 olarak bulunmuş ve toplam varyansın %70,96'sını açıkladığı görülmüştür. Ölçeğin tek faktörlü olduğu ve maddelerin birinci yüklerinin 0.70 ile 0.91 arasında değiştiği tespit edilmiştir. Ölçeğin güvenirlik analizinde Cronbach Alfa güvenirlik katsayısı 0.87 olarak bulunmuştur. Elde edilen bu sonuçlar, ölçeğin geçerli ve güvenilir olduğunu göstermektedir.

Öznel İyi Oluş Ölçeği (ÖİÖ): Kişinin yaşam doyumuna ilişkin öznel yargılar ile olumlu ve olumsuz duyguların ifadelerinden oluşan 37 maddelik bir ölçektir. Beşli likert tarzında hazırlanan ölçeğin 22 maddesi olumlu, 15 maddesi ise olumsuz olarak ifade edilmiştir. İlk olarak Tuzgöl Dost (2005) tarafından geliştirilen bu ölçeğin Özen (2005) tarafından geçerlik ve güvenirlik çalışmaları tekrar yapılmıştır. Ölçeğin yapı geçerliği için faktör analizi yapılmış olup Özen (2005) tarafından hazırlanan L-Formu ile Tuzgöl Dost (2005) tarafından hazırlanan Ü-Formunun faktör yapısı karşılaştırıldığında uyum katsayısının 0.85 olduğu görülmüştür. Bu katsayı iki grubun faktör yapılarının büyük oranda benzerlik gösterdiğini ortaya koymaktadır. Faktör analizi sonucu, maddelerin toplam varyansın %64'ünü açıkladığı ve maddelerin birinci faktör yük değerlerinin 0.33 ile 0.70 arasında olduğu görülmüştür. Ölçeğin Cronbach Alfa güvenirlik katsayısı 0.91; test-tekrar-test güvenirlik katsayısı ise 0.82 olarak bulunmuştur. Ölçekten alınabilecek en düşük puan ($37 \times 1 = 37$); en yüksek puan ise ($37 \times 5 = 185$)'tir (Özen, 2005, 50-59).

Bu çalışmada elde edilen verilerle yapılan faktör analizi sonucunda ise ölçeğin KMO değerinin 0.92 olduğu ve maddelerin toplam varyansın %55'ini açıkladığı, maddelerin birinci faktör yük değerlerinin de 0.34 ile 0.69 arasında olduğu bulunmuştur. Ölçeğin Cronbach Alfa güvenirlik katsayısı 0.92 olarak tespit edilmiştir. Bu sonuçlar, ölçeğin geçerli ve güvenilir bir ölçek olduğunu göstermektedir.

Hayatın Anlam ve Amacı Ölçeği (HAAÖ): İnsanların hayatı anlamlandırma düzeylerini ölçmek için geliştirilen HAAÖ, 11 maddesi olumlu 6 maddesi olumsuz olmak üzere toplam 17 maddeden

oluşmaktadır. Ölçeğin yapı geçerliğini belirlemek amacıyla faktör analizi yapılmış ve ölçeğin KMO değeri 0.93; maddelerin toplam varyansı açıklama oranı ise %55 olarak bulunmuştur. Ölçek maddelerinin birinci faktör yük değerlerinin 0.40 ile 0.80 arasında olduğu görülmüştür. Ölçeğin Cronbach Alfa güvenilirlik katsayısı 0.91; test-tekrar test güvenilirlik katsayısı 0.74 ve test-yarı test güvenilirlik katsayısı ise 0.81 olarak bulunmuştur. Ölçekten alınabilecek en düşük puan ($17 \times 1 = 17$), en yüksek puan ise ($17 \times 5 = 85$)'tir. Yüksek puan, bireylerin hayatındaki yüksek anlam düzeyini, düşük puan ise düşük anlam düzeyini ifade etmektedir (Aydın vd., 2015, 48-51).

Bu çalışmada elde edilen veriler ile yapılan faktör analizinde ise ölçeğin KMO değeri 0.90; maddelerin toplam varyansı açıklama oranı ise %50 olarak bulunmuştur. Maddelerin birinci faktör yük değerlerinin 0.45 ile 0.69 arasında olduğu görülmüştür. Güvenirlik analizlerinde ise Cronbach Alfa katsayısı 0.87; test-yarı test güvenilirlik katsayısı ise 0.84 olarak bulunmuştur. Bu sonuçlar ölçeğin geçerli ve güvenilir olduğunu göstermektedir.

1.4. Bilgilerin Analizi

Anket ve ölçeklerden elde edilen verilerin istatistiksel işlemleri, SPSS 20.0 programı ile yapılmıştır. Verilerin analizinde basit ve çoklu regresyon testleri kullanılmıştır. Maneviyat ve öznel iyi oluş değişkenlerinin hayatın anlamı üzerindeki yordayıcılığına ayrı ayrı bakarken basit regresyon; maneviyat ve öznel iyi oluş değişkenlerinin birlikte hayatın anlamı üzerindeki yordayıcılığına bakarken ise çoklu regresyon testi kullanılmıştır. Hipotezlerin test edilmesinde hata payı en çok 0,05 olarak kabul edilmiştir.

2. Bulgular

Çalışmanın bu kısmında elde edilen veriler üzerinde yapılan analiz sonuçlarından hareketle, öncelikle maneviyat değişkeninin hayatın anlamını yordamasına; ikinci olarak öznel iyi oluş değişkeninin hayatın anlamını yordamasına ve üçüncü olarak ise söz konusu iki değişkenin birlikte hayatın anlamını yordamasına ilişkin bulgulara ve onların açıklamalarına yer verilmiştir.

2.1. Maneviyat Değişkeninin Hayatın Anlamını Yordamasına Ait

Bulgular

Tablo 1: Öğrencilerin Maneviyatının Hayatın Anlamını Yordamasına İlişkin Basit Regresyon Analizi Sonuçları

Bağımsız Değişken	B	Standart Hata	β	t	p
Sabit	47,99	2,457		19,53	0,000
Maneviyat	0,29	0,034	0,364	8,60	0,000
R=0,364 R ² =0,133 F=74,01 sd=1/484 p=0,000 p<0,001					

Tablo 1’de, öğrencilerin maneviyatlarının hayatın anlamını yordamasıyla ilgili basit regresyon analizi sonuçları verilmiştir. Öğrencilerin maneviyat puanları ile hayatın anlamı puanları arasında pozitif yönde ve ortanın altı düzeyde anlamlı bir korelasyon bulunmuştur ($r=0,364$). Bu sonuçlar, hayatın anlamı üzerinde maneviyat değişkeninin anlamlı bir yordayıcı olduğunu göstermektedir ($R=0,364$, $R^2=0,133$, $F_{(1/484)}=74,01$, $p<0,001$). Sonuçlara göre, hayatın anlamına ilişkin toplam varyansın (değişkenliğin) %13,3’ünün öğrencilerin maneviyatları ile açıklandığı söylenebilir. Maneviyatın hayatın anlamını yordamasına ilişkin matematiksel fonksiyon şu şekilde yazılabilir: Hayatın anlamı= $47,99+(0,29 \times \text{Maneviyat})$. Regresyon analizinden elde edilen bu sonuçlara göre, “Öğrencilerin maneviyatları, hayatın anlamının önemli bir yordayıcısıdır” şeklinde kurulan hipotezin doğrulandığı söylenebilir.

2.2. Öznel İyi Oluş Değişkeninin Hayatın Anlamını Yordamasına Ait Bulgular

Tablo 2: Öğrencilerin Öznel İyi Oluşunun Hayatın Anlamını Yordamasına İlişkin Basit Regresyon Analizi Sonuçları

Bağımsız Değişken	B	Standart Hata	β	t	p
Sabit	27,59	2,240		12,32	0,000
Öznel İyi Oluş	0,30	0,016	0,646	18,62	0,000
R=0,646 R ² =0,417 F=346,568 sd=1/484 p=0,000 p<0,001					

Tablo 2’de, öğrencilerin öznel iyi oluşunun hayatın anlamını yordamasına ilişkin basit regresyon analizi sonuçları verilmiştir. Öğrencilerin öznel iyi oluş puanları ile hayatın anlamı puanları arasında pozitif yönde ve ortanın üstünde anlamlı bir korelasyon bulunmuştur ($r=0,646$). Bu sonuç, öznel iyi oluş ile hayatın anlamı arasında anlamlı bir ilişkinin olduğunu göstermektedir. Regresyon analizi sonuçları, hayatın

anlamı üzerinde öznel iyi oluş değişkeninin anlamlı bir yordayıcı olduğunu göstermektedir ($R=0,646$, $R^2=0,417$, $F_{(1,484)}=346,568$, $p<0,001$). Hayatın anlamına ilişkin toplam varyansın (değişkenliğin) %41,7'sinin öğrencilerin öznel oluşları ile açıklandığı ifade edilebilir. Öznel iyi oluşun hayatın anlamını yordamasına ilişkin matematiksel fonksiyon şu şekilde yazılabilir: $\text{Hayatın anlamı}=27,59+(0,30 \times \text{Öznel iyi oluş})$. Bu sonuçlara göre "Öğrencilerin öznel iyi oluşları, hayatın anlamının önemli bir yordayıcısıdır" şeklinde kurulan hipotezin desteklendiği ifade edilebilir.

2.3. Maneviyat ve Öznel İyi Oluş Değişkenlerinin Birlikte Hayatın Anlamını Yordamasına Ait Bulgular

Tablo 3: Öğrencilerin Maneviyat ve Öznel İyi Oluşlarının Hayatın Anlamını Yordamasına İlişkin Çoklu Regresyon Analizi Sonuçları

Değişken	B	Standart Hata	β	t	p	İkili r	Kısmi r
Sabit	17,99	2,591		6,94	0,000		
Maneviyat	0,18	0,027	0,226	6,62	0,000	0,364	0,288
Öznel İyi Oluş	0,27	0,016	0,593	17,35	0,000	0,646	0,620
R= 0,682	R ² =0,466	F=210,541	sd=2/483	p=0,000	p<0,001		

Tablo 3'te, maneviyat ve öznel iyi oluş değişkenlerinin birlikte hayatın anlamını yordamasına ilişkin çoklu regresyon analizi sonuçları verilmiştir. Yordayıcı (bağımsız) değişkenlerle yordanan (bağımlı) değişken arasındaki ikili ve kısmi korelasyonlar incelendiğinde, hayatın anlamı ile öznel iyi oluş arasında pozitif yönde, ortanın üstü düzeyde ve anlamlı bir ilişkinin ($r=0,646$) olduğu; diğer değişken olan maneviyat kontrol edildiğinde de korelasyonun bu iki değişken arasında ($r=0,62$) olarak tespit edildiği görülmektedir.

Maneviyat ile hayatın anlamı değişkenleri arasında ise korelasyon katsayısının ($r=0,364$) pozitif yönde ortanın altı düzeyde ve anlamlı olduğu; ancak öznel iyi oluş değişkeni kontrol edildiğinde bu korelasyonun ($r=0,288$) olarak pozitif yönde ve düşük düzeyde hesaplandığı görülmektedir.

Maneviyat ve öznel iyi oluş değişkenleri birlikte, hayatın anlamı üzerinde pozitif yönde ortanın üstü düzeyde anlamlı bir ilişki vermektedir ($R=0,682$, $R^2=0,466$, $F_{(2,483)}=210,541$, $p<0,001$). Hayatın anlamına ilişkin toplam varyansın (değişkenliğin) %46,6'sının öğrencilerin öznel iyi oluş ve maneviyatları ile açıklandığı söylenebilir.

Regresyon katsayılarının anlamlılığına ilişkin t-testi sonuçları incelendiğinde hem maneviyat hem de öznel iyi oluş değişkeninin hayatın anlamı üzerinde anlamlı bir yordayıcı olduğu görülmektedir ($p < 0,001$). Bu sonuçlar, hayatın anlamı üzerinde maneviyat ve öznel iyi oluş değişkenlerinin birlikte anlamlı yordayıcılar olduğunu göstermektedir.

Regresyon analizi sonuçlarına göre, maneviyat ve öznel iyi oluş değişkenlerinin birlikte hayatın anlamını yordamasına ilişkin regresyon eşitliği şu şekilde verilebilir: Hayatın anlamı = $17,99 + (0,27 \times \text{Öznel iyi oluş}) + (0,18 \times \text{Maneviyat})$. Çoklu regresyon analizi sonucu, *“Öğrencilerin maneviyat ve öznel iyi oluşları birlikte hayatın anlamının önemli yordayıcılarıdır”* şeklindeki hipotezi doğrulamaktadır.

Tartışma ve Sonuç

Çalışmanın bu kısmında veri analizlerinden elde edilen sonuçlar, yerli ve yabancı araştırmacılar tarafından aynı veya benzer konularda yapılan çalışma sonuçları da dikkate alınarak değerlendirilmiştir. Bu bağlamda, araştırmanın temel kavramları olan maneviyat, öznel iyi oluş ve hayatın anlamı değişkenleri arasındaki ilişkiler ve yordayıcılıklar değerlendirilirken öncelikle bu kavramlar arası ilişkileri ve yordayıcılıkları inceleyen çalışmaların (varsa) sonuçları kullanılmıştır. Devamında ise konunun daha geniş açıdan değerlendirilmesine katkı sağlaması açısından maneviyat, öznel iyi oluş ve hayatın anlamı kavramlarıyla aralarında benzer içerik ve pozitif ilişkiler olduğu düşünülen diğer bazı kavramlar üzerine yapılan çalışmalardan elde edilen sonuçlardan da faydalanılmıştır. Burada amaç, asıl konuda elde edilen çalışma sonuçlarını yan ve yardımcı konulardan elde edilen çalışma sonuçlarıyla karşılaştırarak daha geniş açılı bir değerlendirme yapabilmektir.

Bu bağlamda, maneviyat değişkeninin hayatın anlamıyla ilişkisi ve onun üzerindeki yordayıcı etkisi değerlendirilirken maneviyat kavramıyla birlikte onun ilişkili olduğu din, dindarlık ve dini inanç kavramlarıyla hayatın anlamı arasındaki ilişkileri inceleyen çalışmaların sonuçlarından da faydalanılmıştır. Nitekim maneviyatın dini olan bir yönünün olduğu ve zaman zaman dini bir anlam üstlendiği bazı çalışmalarda ifade edilmektedir (Bk. Canda, 2008, 27; Pargament, 2015, 368; Seligman, 2002: 39'dan akt. Göcen, 2013: 105).

Yine, öznel iyi oluş değişkeninin hayatın anlamıyla ilişkisi ve onun üzerindeki yordayıcı etkisi değerlendirilirken öznel iyi oluş kavramıyla birlikte onun ilişkili olduğu iyi oluş, psikolojik iyi oluş, mutluluk ve yaşam doyumu gibi kavramlarla hayatın anlamı arasındaki ilişkileri inceleyen çalışmaların sonuçlarından yararlanılmıştır. Çünkü söz konusu bu kavramların, içerik bakımından öznel iyi oluşla yakın ve pozitif yönlü ilişkilerinin olduğu birtakım çalışmayla ortaya konulmuştur (bk. Diener - Ryan, 2018, 2621; Sarvimäki - Hult, 2000, 1027; Ok, 2016, 54; Beyhan - Boz, 2020, 127).

Aynı şekilde, hayatın anlamı kavramının maneviyat ve öznel iyi oluş değişkenleriyle ilişkileri değerlendirilirken de hayatın anlamıyla yakın ilişkisi olan hayatın amacı kavramıyla ilgili çalışmaların sonuçlarından faydalanılmıştır. Zira bu konudaki çalışmalarda genellikle bu iki kavramın birbirinin yerine veya çok yakın anlamlarda kullanıldığı hatta amaç kavramının hayatın anlam kazanması için çok gerekli bir faktör olduğu vurgulanmaktadır (bk. Göka, 2013, 133-134; Ryff, 1989, 1071; Yalom, 2001, 662; Aydın, 2011, 1).

1. Maneviyatın, Hayatın Anlamını Yordamasına İlişkin Değerlendirmeler

Öğrencilerin maneviyat düzeylerinin hayatın anlamı üzerindeki etkisine yönelik yapılan regresyon analizi sonucu, öğrencilerin maneviyatları ile hayattaki anlam düzeyleri arasında orta düzeyde ve pozitif yönde anlamlı bir ilişki bulunmuş; hayatın anlamına ilişkin toplam varyansın (değişkenliğin) %13,3'ünün öğrencilerin maneviyatları ile açıklandığı tespit edilmiştir. Bu sonuç, öğrencilerin maneviyat düzeyleri arttıkça hayattaki anlam düzeylerinin de arttığını; hayattaki anlam düzeyleri üzerinde maneviyatlarının %13,3 oranında etkili olduğunu göstermektedir.

Konuyla ilgili olarak Dursun (2019, 37) tarafından yapılan çalışmada, yaşamın anlamı ölçeğinin alt boyutu olan var olan anlam puanı ile maneviyat ölçeğinin alt boyutları arasında pozitif yönde anlamlı ilişkiler tespit edilmiştir. Aynı şekilde Baş'ın (2014, 66) yaptığı çalışmada da maneviyat ile mevcut anlam arasında pozitif yönde ve anlamlı düzeyde ilişki bulunmuştur. Benzer bir başka çalışmada, manevi zekânın yaşamın anlamıyla arasında anlamlı düzeyde pozitif ilişki bulunmuştur (Söylemez, 2016, 81). Bunların yanı sıra, konuyla ilgili bir başka

araştırmada içsel yaşam amaçları ile maneviyatın bilişsel yönelim, yaşantısal fenomenolojik, varoluşsal iyi oluş ve dindarlık alt boyutları arasında pozitif yönde anlamlı ilişkiler bulunmuştur (Toprak, 2018, 79).

Öte yandan, maneviyatla içerik bakımından yakın ve pozitif yönde ilişkili olan kavramlarla (din, dindarlık, dini inanç vb.) hayatın anlamı arasındaki ilişkilere bakıldığında, genel itibariyle pozitif yönlü ilişkilerin olduğu görülmektedir. Örneğin Bahadır (1999, 137-138) yüksek düzeyde dindarlık ile yüksek düzeyde anlamlılık arasında birbirini destekleyen güçlü bir bağ olduğu sonucuna ulaşmıştır. Çamur (2014, 43), yaşamda anlamın varlığı puanları ile dindarlık ölçeğinin kişi açısından önem, ibadet, duygu, bilgi ve etki boyutları arasında pozitif yönde yüksek düzeyde; inanç boyutu arasında ise pozitif yönde ve orta düzeyde anlamlı ilişkiler tespit etmiştir. Benzer şekilde Tarhan (2020, 50-51) da yaşamda anlam ve dindarlık arasında pozitif yönde anlamlı ilişki olduğu sonucuna ulaşmıştır. Yine Aksoy (2019, 46-47), yetişkinler üzerinde yaptığı çalışmada dini yönelim ile hayatın anlam ve amacı arasında pozitif yönde anlamlı ilişkiler olduğu sonucuna ulaşmıştır. Bunların yanı sıra, hayatın anlamı ile dini tutum arasında pozitif yönde anlamlı korelasyonlar olduğunu tespit eden başka çalışmalar da vardır (Aydın, 2017, 98; Karlı, 2020, 190).

Maneviyat değişkeninin hayatın anlamı üzerindeki yordayıcılığı konusundaki çalışma bulgularına gelince; Dursun (2019, 39), yaptığı çalışmada yaşamın anlamına ilişkin toplam varyansın %17'sinin maneviyat değişkeni tarafından açıklandığını bulmuştur. Baş ve Hamarta (2015, 377) tarafından yapılan çalışmanın sonuçları incelendiğinde, maneviyatın yaşamda mevcut anlamın önemli yordayıcılarından birisi olduğu ve mevcut anlama ilişkin varyansın %8.2'sini açıkladığı görülmektedir. Benzer şekilde, maneviyat alt boyutlarından kendini aşma, kişiler ötesi özdeşim ve manevi kabullenme değişkenlerinin tamamının yaşamda anlam varlığının %10'unu açıkladığını (Kızılırmak, 2015, 70) maneviyatın içsel yaşam amacının anlamlı bir yordayıcısı olduğunu (Toprak, 2018, 83) ve manevi zekânın yaşamın anlamının önemli bir yordayıcısı olup yaşamın anlamındaki değişimin %13'ünü açıkladığını tespit eden başka çalışmalar da mevcuttur (Söylemez, 2016, 83).

Tüm bu çalışmaların sonuçlarına bakıldığında, genel itibariyle gerek maneviyatın gerekse onunla benzer içeriğe ve olumlu ilişkiye sahip olan kavramların, hayatın anlamıyla hem pozitif yönde ve anlamlı düzeyde ilişkiler gösterdikleri hem de hayatın anlamı üzerinde belli oranda yordayıcı etkilere sahip oldukları anlaşılmaktadır. Bu sonuçlar, gerek bu çalışmada elde edilen bulgularla gerekse konuyla ilgili olarak diğer bazı araştırmacılar tarafından ileri sürülen ifadelerle de örtüşmektedir. Nitekim maneviyatın, hayata anlam vermede etkili olduğu ve maneviyatla desteklenecek bir yaşamın daha anlamlı olabileceği (Keskinoğlu vd., 2019, 728), insanın hayatını yaşamaya değer hale getirebileceği (Şahin vd., 2017, 688), yaşamın anlamı denildiğinde ilk akla gelen faktörlerden biri olduğu (Yüksel, 2012, 81; Şentürk-Yakut, 2014, 50) anlam ve amaç duygusu geliştirmeye yönelik genel insan deneyimini ifade ettiği (Apak, 2018, 1890), kişinin kendi hayatını nihaî olanla nasıl anlamlı hale getireceğine işaret ettiği (Emmons, 2008, 134) ifade edilmektedir. Benzer şekilde; maneviyatla bağlantılı olan dinin, dindarlığın ve dini inancın temel amacının bireyin varoluşunu anlamlandırarak hayatı anlam ve tutarlılıkla donatmak olduğu ifade edilmektedir (Tanrıverdi - Ulu, 2018, 1211). Ayrıca anlama yönelik arayışlara dinin verdiği cevapların başka bir şekilde karşılanmasının mümkün olmadığı ve dolayısıyla hayata anlam vermede dinin göz ardı edilemeyeceği de vurgulanmaktadır (Akıncı, 2005, 21).

Genel itibariyle Müslüman bir örnekleme yapılan bu çalışmada kullanılan manevi yönelim ölçeği maddelerinin dini bir özellik taşıyor olması dolayısıyla katılımcıların bunu bir anlamda dini bir ölçek olarak algılayıp, ki zaten ölçek dini bir içeriğe de sahiptir, cevaplandırmış olmaları ile dinin insanın en temel sorularına cevap vermeye çalışarak onun hayatını anlamlı hale getirmesi sonuçların bu şekilde çıkmasında etkili olmuş olabilir.

2. Öznel İyi Oluşun, Hayatın Anlamını Yordamasına İlişkin Değerlendirmeler

Öğrencilerin öznel iyi oluş düzeylerinin hayatın anlamı üzerindeki etkisine yönelik yapılan regresyon analizi sonucu, öğrencilerin öznel iyi oluşu ile hayattaki anlam düzeyleri arasında ortanın üstünde pozitif yönde anlamlı bir korelasyon bulunmuş; hayatın anlamına ilişkin toplam varyansın (değişkenliğin) %41,7'sinin öğrencilerin öznel iyi oluşları ile

açıklandığı tespit edilmiştir. Bu sonuç, öğrencilerin öznel iyi oluş düzeyleri arttıkça hayattaki anlam düzeylerinin de arttığını; hayatın anlamını yordamada öznel iyi oluşlarının %41,7 oranında etkili olduğunu göstermektedir.

Ok (2016, 65-67) tarafından yapılan deneysel bir çalışmada, anlam arayışı eğitimine katılan öğrencilerden deney grubunda yer alanların grup uygulamaları sonunda öznel iyi oluş düzeylerinin anlamlı biçimde arttığı; buna karşın kontrol grubunda yer alanların ön test ve son test puanları arasında anlamlı farklılığın olmadığı ve sonuç olarak anlam arayışı eğitimine katılan grubun öznel iyi oluş son test puanları ile bu eğitim programına katılmayan kontrol grubunun son test puanları arasında katılımcı grup lehine anlamlı bir farklılığın olduğu tespit edilmiştir. Krok (2018, 103) tarafından geç ergenler üzerinde yapılan araştırmada, hayatın anlamı ile öznel iyi oluş arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Benzer bir başka çalışmada, yaşamda anlamın varlığı ile öznel iyi oluş arasında pozitif yönde anlamlı ilişki bulunmuştur. Bu sonuca göre, yaşamda anlam varlığına sahip olmanın öznel iyi oluşu artıran bir etkiye sahip olduğu anlaşılmıştır (Şahin vd., 2012, 830).

Diğer yandan, öznel iyi oluşla yakın ve pozitif yönde ilişkili olan kavramlar (iyi oluş, psikolojik iyi oluş vb.) ile hayatın anlamı ve onunla ilişkili olan hayatın amacı kavramları arasındaki ilişkileri inceleyen çalışmalara (özellikle Müslüman örnekleme yapılmış olanlar) bakıldığında, pozitif yönlü ilişkilerin daha fazla olduğu dikkat çekmektedir. Örneğin konuyla ilgili bir çalışmada, iyi oluşun yaşamda anlamın varlığı ile orta düzeyde ve pozitif yönde anlamlı ilişkiye sahip olduğu bulunmuştur (Altuntaş, 2018, 98). Toprak (2018, 79), hem içsel hem de dışsal yaşam amaçları ile iyi oluş arasında pozitif yönde anlamlı ilişkiler bulmuştur. Yine benzer diğer bazı araştırmalarda da yaşam amaçları veya içsel-dışsal yaşam amaçları ile öznel iyi oluş arasında pozitif yönde anlamlı ilişkiler tespit edilmiştir (İlhan, 2009, 93-94; Oğuz Duran-Tan, 2013, 161; Deniz, 2020, 48; Öztürk, 2015, 344).

Bunlarla birlikte, yaşamın anlamı, yaşamın amacı, mevcut anlam veya anlam varlığı değişkenleri ile psikolojik iyi oluş arasında pozitif yönde anlamlı ilişkiler tespit eden çalışmalar mevcuttur (Soylu, 2016, 33; Uz Baş, 2019, 4; Girgin, 2018, 45; Kaya - Küçük, 2017, 28; Önder - Mukba,

2017, 109; Alandete vd., 2018, 200-201). Yine Altıparmak (2019, 71) da yaptığı çalışmasında yaşamda anlam ve amaç ile iyi oluş arasında yüksek düzeyde bir ilişki bulunduğunu söylemektedir.

Öznel iyi oluş değişkeninin hayatın anlamını veya hayatın anlamı değişkeninin öznel iyi oluşu yordamasıyla ilgili çalışmaların bulgularına gelince; konuya ilişkin yapılan bir çalışmada umut, yaşamda anlam arayışı ve yaşamda anlamın varlığının öznel iyi oluşun anlamlı birer yordayıcısı olduğu ortaya konulmuştur. Buna göre, umut, yaşamda anlam arayışı ve yaşamda anlamın varlığı öznel iyi oluştaki toplam varyansın %30'unu açıklamaktadır (Şahin vd., 2012, 831). Diğer bir çalışma sonucu da yaşamda anlam varlığının öznel iyi oluşu olumlu yönde etkilediğini ve yaşamdaki anlamın, öznel iyi oluştaki toplam varyansın %34'ünü açıkladığını göstermektedir (Doğan vd., 2012, 615). Yine İlhan ve Özbay (2010, 112-113) tarafından yapılan çalışmada, öznel iyi oluşa en fazla olumlu etkiyi yapan değişkenlerden ikinci sırayı içsel amaçların aldığı görülmüştür. Benzer birtakım çalışmalarda da hem dışsal hem de içsel yaşam amacının öznel iyi oluşun pozitif yönde anlamlı yordayıcıları olduğu tespit edilmiştir (Öztürk, 2015, 345; Toprak, 2018, 83). Ayrıca Deniz (2020, 49), lise öğrencilerinde umut ve yaşam amaçlarının birlikte öznel iyi oluşa ilişkin varyansın %17,6'lık kısmını açıkladığını, bu oranın büyük kısmını umut değişkeninin oluşturmasının yanında yaşam amaçlarının da katkısının olduğunu bulmuştur.

Öznel iyi oluşla ilişkili diğer kavramlar (iyi oluş, psikolojik iyi oluş gibi) ile hayatın anlamı arasındaki yordayıcılıklara ilişkin çalışmalara bakıldığında ise hem yaşamın anlamı hem onun alt boyutlarından mevcut anlam hem de içsel amaçlar değişkenlerinin psikolojik iyi oluşun anlamlı yordayıcıları olduğunu tespit eden araştırmalar da mevcuttur (Uz Baş, 2019, 5; Göçen, 2019, 145; Önder - Mukba, 2017, 109). Bunlara ek olarak Altuntaş (2018, 103-104), ergenler üzerinde yaptığı çalışmasında, ergenlikte iyi oluşun varyansına, yaşamda anlamın varlığının %26 oranında katkı sağladığını bulmuştur. Bu konuyla ilgili olarak yurt dışında ve farklı kültürlerde yapılan bazı çalışmalarda da hem benzer sonuçların tespit edildiğini hem de bu sonuçlara paralel fikirlerin öne sürüldüğünü söylemek mümkündür (Alandete, 2015, 92; Kleftaras - Psarra, 2012, 337; Alandete vd., 2013, 20).

Tüm bu bilgilerden hareketle anlaşılacağı üzere, genel itibariyle gerek öznel iyi oluş gerekse onunla benzer içeriğe ve olumlu ilişkiye sahip olan kavramlar (iyi oluş, psikolojik iyi oluş gibi) hayatın anlamıyla hem pozitif yönde ve anlamlı düzeyde ilişkiler göstermekte hem de belli oranda birbirlerini yordamaktadırlar. Ancak burada belirtmek gerekir ki, eldeki bu çalışmanın yukarıda örnek olarak verilen çalışmalardan farkı, söz konusu örnek çalışmalarda hayatın anlamı yordayıcı rolü üstlenmişken; bu çalışmada öznel iyi oluş hayatın anlamını yordayan değişken olarak ele alınmıştır. Ayrıca ilgili çalışmalarda hayatın anlam veya amacının; iyi oluşu, öznel iyi oluşu veya psikolojik iyi oluşu açıklama oranları ile bu çalışmadan elde edilen öznel iyi oluşun hayatın anlamını açıklama oranı karşılaştırıldığında genel olarak diğer çalışmalarda hayatın anlam veya amacının öznel iyi oluşu açıklama yüzdelerinin bu çalışmadaki öznel iyi oluşun hayatın anlamını açıklama yüzdesinden daha düşük olduğu görülecektir. Bu sebeple iyi oluş, öznel iyi oluş veya psikolojik iyi oluşun hayatın anlamı üzerinde yordayıcı bir faktör olarak düşünülerek çalışmaların yapılması daha manidar durmaktadır. Diğer bir ifadeyle, hayatın anlam ve amacının öznel iyi oluşu artıran faktör olarak değil de öznel iyi oluş veya psikolojik iyi oluş değişkenlerinin hayatın anlamını artıran faktörler olarak ele alınmasının daha anlamlı olacağı kanaati oluşmaktadır. Bunlara ek olarak, öznel iyi oluşun alt faktörlerine (fazla olumlu duygu, az olumsuz duygu ve yaşam doyumu) bakıldığında, hepsinin kişinin daha anlamlı bir hayat yaşamasına katkı sunan öğeler olduğu görülebilecektir.

Ancak tüm bunlara rağmen, ileride konuyla ilgili yapılacak çalışmalarda hayatın anlamının iyi oluşu, öznel iyi oluşu veya psikolojik iyi oluşu yordayan bir değişken olarak ele alınmaya devam etmesi de pek yanlış olmayacaktır. Nitekim yukarıda bahsi geçen birçok çalışmada zaten değişkenler arası yordayıcılıklar bu şekilde işlenmiştir. Çünkü bu çalışmalarda, genel olarak hayatın anlamı, iyi oluşa ilişkin birçok kuramın temel bir ögesi olarak ele alınmakta ve hayatın anlamıyla birlikte iyi oluş düzeyinin yükseleceği düşünülmektedir (Steger vd., 2008, 661; Ho vd., 2010, 658, 662). Bu durumun da yaşamdan alınan doyumu artıracığı, duygulanımı olumlu yönde etkileyeceği ve dolayısıyla da öznel iyi oluş düzeyini yükselteceği ifade edilmektedir (Şahin vd., 2012, 832). Eldeki bu çalışma ise konuya farklı bir bakış açısı kazandırmış, yordanan (hayatın

anlamı) ve yordayıcı (öznel iyi oluş) değişkenlerin yerlerinin değiştirilebileceğini ortaya koymuştur. Nitekim bu araştırmada bireylerin iyi oluş, öznel iyi oluş veya psikolojik iyi oluş düzeylerinin yükselmesiyle birlikte hayatın anlamının farkına varıp daha anlamlı bir hayat yaşayabilecekleri mantığından hareket edilmiştir (Sarvimäki - Hult, 2000, 1027; Ulu, 2018, 194). Özetle denebilir ki, söz konusu iki değişkenin genellikle pozitif yönde bir ilişkiye sahip olmaları, onların rollerini değiştirerek birbirleri üzerinde yordayıcı etken olarak ele alınabileceklerini göstermektedir.

Sonuçların bu şekilde çıkmış olmasında, bireylerin belli bir düzeyde yaşam doyumu yaşamaları ile daha fazla olumlu duygu ve buna karşın daha az olumsuz duygu yaşamış olmaları dolayısıyla stresten, depresyondan, bunalımdan ve varoluşsal boşluktan uzak bir şekilde mutlu ve anlamlı bir hayat yaşamalarının etkisi olabilir.

3. Maneviyat ve Öznel İyi Oluşun Birlikte Hayatın Anlamını Yordamasına İlişkin Değerlendirmeler

Öğrencilerin maneviyat ve öznel iyi oluş düzeylerinin hayatın anlamı üzerindeki yordayıcı etkilerine yönelik yapılan çoklu regresyon analizi sonucu, maneviyat ve öznel iyi oluş değişkenlerinin, hayatın anlamı ile pozitif yönde ortanın üstü düzeyde anlamlı bir ilişki gösterdiği ve söz konusu iki değişkenin birlikte hayatın anlamına ilişkin toplam varyansın (değişkenliğin) %46,6'sını açıkladığı tespit edilmiştir. Regresyon katsayılarının anlamlılığına ilişkin t-testi sonuçları incelendiğinde de maneviyat ve öznel iyi oluş değişkenlerinin birlikte hayatın anlamı üzerinde anlamlı bir yordayıcı olduğu görülmektedir ($p < 0,001$).

Maneviyat ve öznel iyi oluş değişkenlerinin hayatın anlamı üzerindeki yordayıcılıklarına ilişkin değerlendirmeler yukarıda ayrı ayrı olarak yapılmıştır. Yapılan literatür taramaları neticesinde, bu çalışmayla benzer olacak şekilde, iki değişkenin birlikte hayatın anlamı üzerindeki yordayıcılıklarını ele alan başka bir çalışmaya özellikle ülkemizde rastlanmamıştır. Bu sebeple, bu başlık altında ilgili olabilecek örnek çalışmalara yer verilememiştir. Ancak söz konusu iki değişkenin hem ayrı ayrı hem de birlikte hayatın anlamını yordamada etkili birer faktör oldukları anlaşılmaktadır. Şu hâlde hem maneviyatın hem de öznel iyi oluşun hayatın anlamını yordamasına ilişkin ayrı ayrı olarak yapılan

değerlendirmelerin, bu iki değişkenin birlikte hayatın anlamını yordamalarında da yapılabileceğini söylemek mümkündür.

Kaynakça

- Adler, Alfred. *Yaşamının Anlam ve Amacı*. çev. Kamuran Şipal. İstanbul: Say Yayınları, 4. Basım, 1998.
- Akıncı, Adem. "Hayata Anlam Vermede Dinî Değerlerin ve Din Öğretiminin Rolü". *Değerler Eğitimi Dergisi* 3/9 (2005), 7-24.
- Aksoy, Elif. *Yetişkinlik Döneminde Hayatı Anlamlandırma ve Dindarlık İlişkisi*. Sakarya: Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Alandete, Joaquín García vd. "Meaning in Life and Psychological Well-Being in Spanish Emerging Adults". *Acta Colombiana de Psicología* 21/1 (2018), 196-205. <http://www.dx.doi.org/10.14718/ACP.2018.21.1.9>
- Alandete, Joaquín García. "Does Meaning in Life Predict Psychological Well-being?". *The European Journal of Counselling Psychology* 3/2 (2015), 89-98. <https://doi.org/10.5964/ejcop.v3i2.27>
- Alim, Ecran. *Ergenlerde Mükemmeliyetçilik, Öznel İyi Oluş ve Depresyon Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi*. İstanbul: Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2018.
- Altıparmak, Demet. *Öğretmenlerin Yaşam Amacı ve Anlamı Düzeyleri ve İyi Oluşları Arasındaki İlişkide Öz-Duyarlık Değişkeninin Aracı Rolü*. İstanbul: İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Altuntaş, Serkan. *Ergenlerde İyi Oluşun Yordayıcısı Olarak Yaşamda Anlam, Minnettarlık ve Affedicilik*. Malatya: İnönü Üniversitesi, Eğitim Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2018.
- Apak, Hıdır - Acar, Muhammet Cevat. "Dindarlığın Bir Boyutu Olarak Maneviyat". *Din Bilimleri Klasik Sorunlar Güncel Tartışmalar*. ed. M. Nesim Doru - Ömer Bozkurt. 365-378. Mardin: Mardin Artuklu Üniversitesi Yayınları, 2018.
- Apak, Hıdır. "Sosyal Hizmet Uygulamasında Din ve Maneviyatın Rolü (SHUDMR) Ölçeğinin Türkçeye Uyarlanması: Güvenirlik ve

- Geçerlik Çalışması". *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi* 7/3 (2018), 1889-1903. <https://doi.org/10.15869/itobiad.421314>
- Arvas, Fatma Balci. "Öznel İyi-Oлма Hali ile Dini İnançlar Arasındaki İlişki Üzerine Bir İnceleme". *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 26 (2017/2), 165-202.
- Aştı, Nesrin vd. "Cerrahi Hemşirelik Bakımının Manevi Boyutu". *İstanbul Üniversitesi F.N.H.Y.O Dergisi* 13/54 (2005), 27-34.
- Ayan, Altan. "Makyavelist Kişilik Eğilimi Algılarının Yaşamın Anlamı ve Yaşam Doyumu Üzerine Etkisi". *Yönetim ve Ekonomi* 24/1 (2017). 53-72. <https://doi.org/10.18657/yonveek.307496>
- Aydın, Cüneyd vd. "Hayatın Anlam ve Amacı Ölçeği: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması". *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 38 (2015), 39-55. <https://doi.org/10.17120/omuifd.80248>
- Aydın, Cüneyd. "Üniversite Öğrencilerinin Dini Tutum ile Hayattaki Anlam Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi". *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırma Dergisi* 6/4 (2017), 89-108.
- Aydınay, Ayşin Satan. "Dini İnanç ve Bilişsel Esneklik Düzeylerinin Öznel İyi Oluş Düzeyine Olan Etkisi". *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum* 3/7 (2014), 56-74.
- Aydiner, Berent Burcu. *Üniversite Öğrencilerinin Yaşam Amaçlarının Alt Boyutlarının Genel Öz-Yeterlik Yaşam Doyumu ve Çeşitli Değişkenlere Göre İncelenmesi*. Sakarya: Sakarya Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2011.
- Bahadır, Abdülkerim. "Hayatın Sorgulayıcılığı Karşısında İnsan ve Üretkenlik". *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 10 (2000), 443-477.
- Bahadır, Abdülkerim. *Hayatın Anlam Kazanmasında Psiko-sosyal Faktörler ve Din*. Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1999.
- Bamonti, Patricia vd. "Spirituality Attenuates the Association Between Depression Symptom Severity and Meaning in Life". *Aging & Mental Health* 20/5 (2016), 494-499. <https://doi.org/10.1080/13607863.2015.1021752>
- Bash, Anthony. "Spirituality: The Emperor's New Clothes?". *Journal of Clinical Nursing* 13 (2004), 11-16. DOI: 10.1046/j.1365-2702.2003.00838.x

- Baş, Aslı Uz. "Psikolojik Danışman Adaylarında Psikolojik İyi Oluşun Yordayıcıları Olarak Minnettarlık, Yaşamın Anlamı ve Psikolojik Farkındalık". *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi* 8/1 (2019), 1-9.
- Baş, Veysi - Hamarta, Erdal. "Üniversite Öğrencilerinde Değerler ve Yaşamın Anlamı Arasındaki İlişki". *Değerler Eğitimi Dergisi* 13/29 (2015), 369-391.
- Baş, Veysi. *Üniversite Öğrencilerinde Değerler ve Yaşamın Anlamı Arasındaki İlişki*. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2014.
- Battista, John - Almond, Richard. "The Development of Meaning in Life". *Psychiatry: Interpersonal and Biological Processes* 36/4 (1973), 409-427. <http://dx.doi.org/10.1521/00332747.1973.11023774>
- Beyhan, Yahya - Boz, Abdulvehap. "Öz-Yeterliliğin Arkasındaki İtici Güç: Öznel İyi Oluş". *Uluslararası Anadolu Sosyal Bilimler Dergisi* 4/3 (2020), 122-144. <https://doi.org/10.47525/ulasbid.784350>
- Boztilki, Melike - Ardıç, Elif. "Maneviyat ve Sağlık". *JAREN* 3 (2017), 39-45. DOI: 10.5222/jaren.2017.1008
- Büyüköztürk, Şener vd. *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi Yayını, 2016.
- Büyüköztürk, Şener. *Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi El Kitabı*. Ankara: Pegem Akademi Yayını, 2011.
- Canda, Edward R. "Spiritual Connections in Social Work: Boundary Violations and Transcendence". *Journal of Religion & Spirituality in Social Work: Social Thought* 27/1-2 (2008), 25-40. <https://doi.org/10.1080/15426430802113749>
- Chandler, Cynthia K. vd. "Counseling for Spiritual Wellness: Theory and Practice". *Journal of Counseling & Development* 71/2 (1992), 168-175. <https://doi.org/10.1002/j.1556-6676.1992.tb02193.x>
- Çamur, Zeliha. *Yaşamda Anlam ve Dindarlık İlişkisi (Geç Ergenlik Dönemi)*. Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2014.
- Çilingir, Lokman. "Hayatın Anlamı Nedir veya İyi Bir Hayat Nasıl Olmalıdır?". *Düşünen Siyaset* 18 (2003), 1-6.
- Daştan, Nihal Bostancı - Buzlu, Sevim. "Meme Kanseri Hastalarında Maneviyatın Etkileri ve Manevi Bakım". *Maltepe Üniversitesi Hemşirelik Bilim ve Sanatı Dergisi* 3/1 (2007), 73-78.

- Dein, Simon. "Din, Maneviyat ve Depresyon: Tetkik ve Tedavi İçin Öneriler". çev. Nurten Kımtır. *Ekev Akademi Dergisi* 58 (2014), 739-750.
- Delbecq, André L. "Spiritually-Informed Management Theory: Overlaying the Experience of Teaching Managers". *Journal of Management Inquiry* XX/X (2004), 1-5. <https://doi.org/10.1177/1056492605276844>
- Demirbaş, Nur. *Yaşamda Anlam ve Yılmazlık*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2010.
- Deniz, Elif. *Lise Öğrencilerinde Yaşam Amaçları ve Umudun Öznel İyi Oluşla İlişkinin İncelenmesi*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020.
- Diener, Ed-Seligman, Martin E. P. "Very Happy People". *American Psychological Society* 13/1 (2002), 81-84. <https://doi.org/10.1111/1467-9280.00415>
- Diener, Ed - Ryan, Katherine. "Öznel İyi Oluş: Genel Bir Bakış". çev. Nevzat Gencer. *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 11/3 (2018), 2621-2638. <https://doi.org/10.17218/hititsosbil.457382>
- Diener, Ed. "Assessing Subjective Well-Being: Progress and Opportunities". *Social Indicators Research Series* 39 (2009), 25-65. DOI 10.1007/978-90-481-2354-43
- Diener, Ed. "Subjective Well-being: The science of Happiness and a Proposal for a National Index". *American Psychologist* 55/1 (2000), 34-43. <https://doi.org/10.1037/0003-066X.55.1.34>
- Diener, Ed. "Subjective Well-Being". *Psychological Bulletin* 95/3 (1984), 542-575. DOI 10.1007/978-90-481-2350-6 2
- Diener, Ed. "Assessing Subjective Well-Being: Progress and Opportunities". *Social Indicators Research* 31 (1994), 103-157. <https://doi.org/10.1007/BF01207052>
- Doğan, Tayfun - Eryılmaz, Ali. "İki Boyutlu Benlik Saygısı ve Öznel İyi Oluş Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi". *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 33 (2013/I), 107-117. <https://doi.org/10.9779/PUJE434>
- Doğan, Tayfun vd. "Meaning in Life and Subjective Well-Being among Turkish University Students". *Procedia-Social and Behavioral Sciences* 55 (2012), 612-617. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2012.09.543>

- Dost, Meliha Tuzgöl. "Öznel İyi Oluş Ölçeği'nin Geliştirilmesi: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması". *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi* III/23 (2005), 103-111.
- Duran, Nagihan Oğuz-Tan, Şeref. "Minnettarlık ve Yaşam Amaçları Yazma Çalışmalarının Öznel İyi Oluşa Etkisi". *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi* 5/40 (2013), 154-166.
- Dursun, Neslihan. *Evoli ve Bekâr Bireylerin Yaşamın Anlamı ve Maneviyat Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. İstanbul: İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Emmons, Robert A. - Paloutzian, Rayond. "Din Psikolojisi". çev. Ali Ayten. M. Ü. *İlahiyat Fakültesi Dergisi* 21 (2001/2), 105-124.
- Emmons, Robert A. "Maneviyat Bir Zekâ mıdır? Güdülenme, Biliş ve Nihaî İlgi Psikolojisi". çev. Ali Ulvi Mehmedoğlu - Fatma Şengül. M.Ü. *İlâhiyat Fakültesi Dergisi* 35 (2008), 133-158.
- Eryılmaz, Ali - Atak, Hasan. "Ergen Öznel İyi Oluşunun Öz Saygı ve İyimserlik Eğilimi ile İlişkinin İncelenmesi". *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi* 10/37 (2011), 170-181.
- Eryılmaz, Ali. "Amaçlar: Ruh ve Beden Sağlığını Korumanın Önemli Bir Aracı". *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar* 4/4 (2012a), 428-448. <https://doi.org/10.5455/cap.20120426>
- Eryılmaz, Ali. "Pozitif Psikoterapi Bağlamında Yaşam Amaçları Belirleme Ölçeğinin Üniversite Öğrencileri Üzerinde Psikometrik Özelliklerinin İncelenmesi". *Klinik Psikiyatri* 15 (2012b), 166-174.
- Frankl, Victor E. *İnsanın Anlam Arayışı*. çev. Selçuk Budak. Ankara: Öteki Yayınları, 2000.
- Girgin, Yılmaz. *Üniversite Öğrencilerinin Yaşam Anlamı ve Psikolojik İyi Oluşları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. Adana: Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2018.
- Göcen, Gülüşan. "Pozitif Psikoloji Düzleminde Psikolojik İyi Olma Ve Dini Yönelim İlişkisi: Yetişkinler Üzerine Bir Araştırma". *Toplum Bilimleri Dergisi* 7/13 (2013), 97-130.
- Göcen, Ahmet. "Öğretmenlerin Yaşam Anlamı, Psikolojik Sermaye ve Cinsiyetinin Psikolojik İyi Oluşlarına Etkisi". *Cumhuriyet Uluslararası Eğitim Dergisi* 8/1 (2019), 135-153. <https://doi.org/10.30703/cije.457977>

- Göka, Erol. *Hayatın Anlamı Var mı?*. İstanbul: Timaş Yayınları, 2013.
- Güncel Türkçe Sözlük*. Erişim 14 Mayıs 2021. <https://sozluk.gov.tr/>
- Gürsu, Orhan - Ay, Yaşar. "Din, Manevi İyi Oluş ve Yaşlılık". *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 11/61 (2018), 1176-1190. <http://dx.doi.org/10.17719/jisr.2018.3007>
- Harlos, Karen P. "Toward a Spiritual Pedagogy: Meaning, Practice and Applications in Management Education". *Journal of Management Education* 24/5 (2000), 612-627. <https://doi.org/10.1177/105256290002400506>
- Hill, Peter C. vd. "Din ve Maneviyatı Kavramlaştırma: Birleşme ve Ayrılma Noktaları". çev. Nurten Kimter. *Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 3 (2013), 85-118.
- Ho, Man Yee vd. "The Role of Meaning in Life and Optimism in Promoting Well-being". *Personality and Individual Differences* 48 (2010), 658-663. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2010.01.008>
- Ingrid, Brdar vd. "Life Goals and Well-being: Are Extrinsic Aspirations Always Detrimental to Well-being". *Psychological Topics* 18/2 (2009), 317-334.
- Ivtzan, Itai vd. "Linking Religion and Spirituality with Psychological Well-Being: Examining Self-Actualisation, Meaning in Life, and Personal Growth Initiative". *Journal of Religion and Health* 52/3 (2013), 915-929. Doi: 10.1007/s10943-011-9540-2
- İlhan, Tahsin-Özbay, Yaşar. "Yaşam Amaçlarının ve Psikolojik İhtiyaç Doyumunun Öznel İyi Oluş Üzerindeki Yordayıcı Rolü". *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi* 4/34 (2010), 109-118.
- İlhan, Tahsin. *Üniversite Öğrencilerinin Benlik Uyumu Modeli: Yaşam Amaçları, Temel Psikolojik İhtiyaçlar ve Öznel İyi Oluş*. Ankara: Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2009.
- Judge, Timothy A. vd. "Core Self-Evaluations and Job and Life Satisfaction: The Role of Self-concordance and Goal Attainment". *Journal of Applied Psychology* 90/2 (2005), 257-268. <https://doi.org/10.1037/0021-9010.90.2.257>
- Karslı, Necmi. "Üniversite Öğrencilerinde Hayatın Anlamı ve Dindarlık İlişkisi", *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 48 (2020), 169-201. <https://doi.org/10.17120/omuifd.718108>

- Kasapoğlu, Figen. "Manevi Yönelim Ölçeği'nin Geliştirilmesi: Geçerlik ve Güvenirlilik Çalışması". *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 16/3 (2016), 51-68. <https://doi.org/10.17679/iuefd.16360640>
- Kaya, Mevlüt - Küçük, Nurettin. "İbadetler ile Hayatın Anlamı ve Psikolojik İyi Olma Arasındaki İlişkinin İncelenmesi". *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 42 (2017), 17-44.
- Keskinoğlu, Muhammet Şerif vd. "İyi Oluşun Maneviyat Endeksi Ölçeğinin Uyarlanması". *Turkish Studies* 14/3 (2019), 723-737. DOI: 10.29228/TurkishStudies.22717
- Kızılırmak, Özlem. *Genç Yetişkinlerde Yaşamda Anlamın Maneviyat ve Kişilik Özellikleri Açısından İncelenmesi*. Ankara: Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2015.
- Kleftaras, George - Psarra, Evangelia. "Meaning in Life, Psychological Well-Being and Depressive Symptomatology: A Comparative Study". *Psychology* 3/4 (2012), 337-345. <https://doi.org/10.4236/psych.2012.34048>
- Krok, Dariusz. "When is Meaning in Life Most Beneficial to Young People? Styles of Meaning in Life and Well-Being Among Late Adolescents". *Journal of Adult Development* 25 (2018), 96-106. DOI: 10.1007 / s10804-017-9280-y
- Macić, Merve Altınlı - Coleman, Thomas J. "Spirituality and Religion: An Empirical Study Using a Turkish Muslim Sample". *Psychology of Religion in Turkey*. ed. Zuhul Ağlıkaya Şahin vd. 160-176. Leiden: Brill, 2015.
- Neck, Christopher P.-Milliman, John F. "Thought Self-Leadership: Finding Spiritual Fulfillment in Organizational Life". *Journal of Managerial Psychology* 9/6 (1994), 9-16. <https://doi.org/10.1108/02683949410070151>
- Ok, Eyyüp. *Anlam Arayışı Eğitim Programının Lise Öğrencilerinin Öznel İyi Oluş Düzeylerine Etkisi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2016.
- Onur, Ferhat. "Sorgulanmamış Hayat Yaşanmaya Değer mi?". *Beytulhikme an International Journal of Philosophy* 6/1 (2016), 307-322. Doi: 10.18491/bijop.xxxxx
- Önder, Fulya Cenkseven - Mukba, Gamze. "Üniversite Öğrencilerinde Umut ve Psikolojik İyi Oluş Arasındaki İlişkide Yaşam Amacının

- Aracı Rolü". *The Journal of Academic Social Science Studies* 62 (2017), 103-116. <http://dx.doi.org/10.9761/JASSS7246>.
- Örgev, Mehmet - Günelan, Mustafa. "İşyeri Maneviyatı Üzerine Eleştirel Bir Değerlendirme". *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 1/2 (2011), 51-64.
- Özbiler, Şerife vd. "Çocukluktaki Anne Kabul-Reddinin Yetişkinlikteki Öznel İyi Oluşa Yansıması: Fonksiyonel Olmayan Tutumların Aracı Rolü". *Aile Psikolojik Danışmanlığı Dergisi* 2/1 (2019), 53-75.
- Özen, Özlem. *Ergenlerin Öznel İyi Oluş Düzeyleri*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2005.
- Öztürk, Abdülkadir. "Öğretmenlerin Sahip Oldukları Yaşam Amaçları ve Sosyal Desteğin Öznel İyi Oluş Üzerindeki Yordayıcı Rolü". *Uluslararası Türk Eğitim Bilimleri Dergisi* (2015), 338-347.
- Pargament, Kenneth I. "Din Psikolojisi mi, Din ve Maneviyat Psikolojisi mi? Gereklçeler ve İtirazlar". çev. Ahmet Rifat Geçioğlu. *Bilimname* XXIX/2 (2015), 365-382.
- Rio, Carlos Del M. - White, Lyle J. "Maneviyatı Dindarlıktan Ayırmak: Hilomorfik Bir Bakış Acısı". çev. Selma Baş. *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi* 37 (2016), 73-113.
- Ryff, Carol D. "Happiness is Everything, or is It? Explorations on the Meaning of Psychological Well-being". *Journal of Personality and Social Psychology* 57/6 (1989), 1069-1081. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.57.6.1069>
- Sağlam, Murat - Topsümer, Füsün. "Dijital Oyunlar ve Öznel İyi Oluş İlişkisi: Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Örneği". *Humanities Sciences (NWSAHS)* 14/2 (2019), 31-50. <http://dx.doi.org/10.12739/NWSA.2019.14.2.4C0230>
- Sarı, Tuğba - Çakır, Gülfem. "Mutluluk Korkusu ile Öznel ve Psikolojik İyi Oluş Arasındaki İlişkinin İncelenmesi". *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi* 5/Özel Sayı 2 (2016), 222-229.
- Sarvimäki, Anneli - Hult, Bettina Stenbock. "Quality of Life in Old Age Described as a Sense of Well-Being, Meaning and Value". *Journal of Advanced Nursing* 32/4 (2000), 1025-1033. <https://doi.org/10.1046/j.1365-2648.2000.01568.x>
- Seligman, Martin E. P. *Gerçek Mutluluk*. çev. S. K. Akbaş. Ankara: HYB Basım Yayın, 2002.

- Sevinç, Kenan vd. "Dindar ve Spiritüel Olmama (DİSOL) Ölçeğinin Türkçe'ye Uyarlanması". *Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 6 (2015), 59-86.
- Sezer, Sevgi. "Yaşamın Anlamı Konusuna Kuramsal ve Psikometrik Çalışmalar Açısından Bir Bakış". *Ankara University, Journal of Faculty of Educational Sciences* 45/1 (2012), 209-227.
- Sheldon, Kennan M. - Eliot, Andrew J. "Goal Striving, Need Satisfaction, and Longitudinal Well-being: The Self-concordance Model". *Journal of Personality and Social Psychology* 76/3 (1999), 482-497. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.76.3.482>
- Sørensen, Torgeir vd. "Meaning-Making, Religiousness and Spirituality in Religiously Founded Substance Misuse Services-a Qualitative Study of Staff and Patients' Experiences". *Religions* 6 (2015), 92-106. <https://doi.org/10.3390/rel6010092>
- Soylu, Cem. *Orta Yetişkinlikte Benlik Saygısı, Hayatın Anlamı ve Psikososyal Uyum Arasındaki İlişkiler: Meme Kanseri Hasta Örneklemi*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2016.
- Söylemez, Aydın. *Manevi Zekânın Yaşamın Anlamı ve Yaşam Doyumunun Yordayıcısı Olarak İncelenmesi*. Sakarya: Sakarya Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2016.
- Steger, Michael F. vd. "The Meaningful Life in Japan and the United States: Levels and Correlates of Meaning in life". *Journal of Research in Personality* 42 (2008), 660-678. <https://doi.org/10.1016/j.jrp.2007.09.003>
- Swinton, J. *Spirituality and Mental Health Care Rediscovering a 'Forgotten' Dimension*. London: Jessica Kingsley Publishers, 2001.
- Şahin, Mustafa vd. "Öznel İyi Oluşu Açıklamada Umut ve Yaşamda Anlamın Rolü". *Kastamonu Eğitim Dergisi* 20/3 (2012), 827-836.
- Şahin, Rukiye vd. "Manevi Anlam ile Maneviyat İlişkinin İncelenmesi". *Turkish Studies* 12/28 (2017), 681-702. <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies>.
- Şentürk, Habil - Yakut, Selahattin. "Hayatın Anlamı ve Din". *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 33 (2014), 45-60.
- Şimşek, Ali. "Araştırma Modelleri". *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri*. ed. Ali Şimşek. 80-107. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını, 2015.

- Tanrıverdi, Abdullah - Ulu, Mustafa. "Lise Öğrencilerinde Hayatın Anlam ve Amacı ile Değer Yönelimleri Arasındaki İlişki". *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 18/2 (2018), 1198-1234. <https://doi.org/10.30627/cuilah.469850>
- Tarhan, Senanur. *Yaşamda Anlam, Hayat Memnuniyeti, Dindarlık İlişkisi Üzerine Bir Araştırma*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020.
- Toprak, Yasin. *Maneviyat, Yaşam Amaçları ve İyi Oluş Arasındaki İlişki*. Tokat: Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2018.
- Topuz, Cemrenur. *Üniversite Öğrencilerinde Özgeciliğin Öznel İyi Oluş ve Psikolojik İyi Oluş İle İlişkisinin İncelenmesi*. İstanbul: Fatih Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2013.
- Ulu, Mustafa. "İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Psikolojik İyi Oluşları ile Değer Yönelimleri Arasındaki İlişki". *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* XX/37 (2018), 183-215. <https://doi.org/10.17335/sakaifd.414012>
- Usborne, Esther vd. "Goals and Social Relationships: Windows into the Motivation and Well-being of Street Kids". *Journal of Applied Social Psychology* 39/5 (2009), 1057-1082. <https://doi.org/10.1111/j.1559-1816.2009.00472.x>
- Yalom, Irvin. *Varoluşçu Psikoterapi*. çev. Z. İ. Babayiğit. İstanbul: Kabcacı Yayınevi, 2001.
- Yıkılmaz, Murat - Güdül, Meryem Demir. "Üniversite Öğrencilerinde Yaşamda Anlam, Bilinçli Farkındalık, Algılanan Sosyoekonomik Düzey ve Yaşam Doyumu Arasındaki İlişkiler". *Ege Eğitim Dergisi* 16/2 (2015), 297-315.
- Yıldırım, Murat vd. "Meaning in Life, Religious Coping, and Loneliness During the Coronavirus Health Crisis in Turkey". *Journal of Religion and Health* 60 (2021), 2371-2385. <https://doi.org/10.1007/s10943-020-01173-7>
- Yüksel, Ruşen. "Genç Yetişkinlerde Yaşamın Anlamı". *Sakarya University Journal of Education* 2/2 (2012), 79-91.
- Zastrow, Charles. *Sosyal Hizmete Giriş*. Ankara: Nika Yayınları, 2013.
- Zinnbauer, Brian J.-Pargament, Kenneth I. "Dindarlık ve Maneviyat". çev. Sevdener Düzgüner. *Din ve Maneviyat Psikolojisi: Temel Yaklaşımlar*

C. AYDIN & M. KAYA / The Prediction of the Variables of Spirituality and Subjective Well-Being
About the Meaning of Life | 77

ve İlgili Alanları. haz. Raymond F. Paloutzian - Crystal L. Park. 61-103.
Phoenix Yayınevi: Ankara, 2013.